

15 Νοεμβρίου 2005

Μεθοδολογία

Προκειμένου να εξετάσουμε τη σχέση μιας γλωσσικής μεταβλητής (φωνητικής, φωνολογικής, μορφολογικής, συντακτικής, σημασιολογικής κλπ.) με μια κοινωνική μεταβλητή (ηλικία, φύλο, κοινωνική τάξη κλπ.), είναι απαραίτητη η συλλογή **γλωσσικού υλικού**. Αρχικά, πρέπει να καθορίσουμε με σαφήνεια το αντικείμενο της μελέτης, δηλαδή τη **γλωσσική μεταβλητή**, το γλωσσικό στοιχείο, το οποίο εμφανίζει «εναλλασσόμενους τύπους» (δηλ. ποικιλία: variation) ανάλογα με το χρήστη. Τέτοια στοιχεία είτε έχουν εντοπιστεί από προηγούμενες μελέτες είτε υποθέτουμε την ύπαρξή τους και διεξάγουμε την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα προκειμένου να επαληθεύσουμε ή να διαψεύσουμε την αρχική (μας) υπόθεση. Έπειτα, εντοπίζουμε τους υποψήφιους **πληροφορητές** (informants), οι οποίοι είναι αυτοί που εμφανίζουν στην ομιλία τους γλωσσική ποικιλία, ανάλογα με τις κοινωνικές τους συντεταγμένες. Προκειμένου να συλλέξουμε γλωσσικό υλικό από τους πληροφορητές για να συσχετίσουμε γλωσσική με κοινωνική ποικιλία, πρέπει να επιλέξουμε την πλέον κατάλληλη μέθοδο για τους σκοπούς της έρευνάς μας.

Σε γενικές γραμμές, οι πιο διαδεδομένες μέθοδοι συλλογής γλωσσικού υλικού είναι οι παρακάτω:

1) **Γραπτό ερωτηματολόγιο** (questionnaire): παραδοσιακή μέθοδος συλλογής γραπτού υλικού. Διακρίνεται σε δύο βασικές υποκατηγορίες:

α) ερωτηματολόγια με χρήση ευθέων ερωτήσεων, όπου μπορεί να ζητηθεί από τον πληροφορητή ν' αναφέρει τους τύπους που χρησιμοποιεί σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, είτε να αποφανθεί για το κατά πόσο κάποιοι τύποι που δίνονται στο ερωτηματολόγιο είναι αποδεκτοί ή όχι.

β) ερωτηματολόγια με κενά (cloze tests), όπου ζητείται από τον πληροφορητή να συμπληρώσει το κενό.

2) **Συνέντευξη** (interview): η πιο διαδεδομένη μέθοδος συλλογής προφορικού υλικού. Έχει πολλές παραλλαγές, ανάλογα με τις ανάγκες κάθε ερευνητή· το υλικό είτε καταγράφεται είτε μαγνητοφωνείται. Η συνέντευξη διακρίνεται σε:

α) «κρυφή», «γρήγορη» και «ανώνυμη»: μέθοδος Labov στα πολυκαταστήματα της Νέας Υόρκης

β) «κατευθυνόμενη» συνέντευξη (directed interview): μέθοδος Labov στο Martha's Vineyard. Πραγματοποιώντας μία «κατευθυνόμενη» συνέντευξη, ο ερευνητής προσπαθεί να κατευθύνει τον ομιλητή του να εκφέρει τους αναμενόμενους τύπους. Για το σκοπό αυτό, χρησιμοποιούνται διάφορες τεχνικές (elicitation techniques), οι οποίες αντιστοιχούν σε διαφορετικά επίπεδα ύφους, όπως:

- Ανάγνωση λίστας λέξεων
- Ανάγνωση κειμένου
- Προσεκτική ομιλία
- Αυθόρμητη ομιλία (όταν π.χ. χτυπά το τηλέφωνο ή όταν ο ερευνητής προσπαθεί να δημιουργήσει οικειότητα λέγοντας ένα ανέκδοτο ή μία ιστορία ή κάνοντας προσωπικές ερωτήσεις για καταστάσεις που αναγκάζουν τον πληροφορητή να μιλήσει αυθόρμητα· π.χ. ένα ατύχημα)

γ) συνέντευξη με απλή παρατήρηση και συλλογή υλικού εκ μέρους του ερευνητή (participant observation): μέθοδος Labov στα γκέτο του Harlem της Νέας Υόρκης. Η μέθοδος αυτή είναι η πλέον επεξεργασμένη και έχει τη μεγαλύτερη επιτυχία στην εξάλειψη του «παραδόξου του παρατηρητή» (observer's paradox), καθώς ο ερευνητής έχει χάσει πια την ταυτότητα του παρατηρητή-ερευνητή και λογίζεται μέλος της ομάδας.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεξαγωγή επιστημονικά αξιόπιστων συμπερασμάτων είναι ένας ικανοποιητικός αριθμός πληροφορητών, που να επιτρέπει τη γενίκευση των συμπερασμάτων. Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής πρέπει να επιλέξει ένα όσο το δυνατό μεγαλύτερο και αντιπροσωπευτικότερο γλωσσικό δείγμα της κοινωνικής μεταβλητής που εξετάζει, δηλαδή να φροντίσει ώστε τα άτομα των οποίων η ομιλία εξετάζεται δειγματοληπτικά να εκπροσωπούν την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκουν.

M. Ζιούβα
(Ιανουάριος 2004)

Βλ. επίσης Α. Αρχάκης & Μ. Κονδύλη, *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*, Αθήνα, Νήσος, 2004, κεφ. 4.

Συζήτηση (1). Είναι κυκλικός ο ορισμός στη διατύπωση «...να φροντίσει ώστε τα άτομα των οποίων η ομιλία εξετάζεται δειγματοληπτικά να εκπροσωπούν την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκουν»;

Συζήτηση (2). Να εντοπίσετε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα καθεμιάς από τις παραπάνω μεθόδους για διαφορετικές γλωσσικές μεταβλητές και να προσδιορίσετε τα είδη των ερευνών για τα οποία ενδείκνυνται. Να χρησιμοποιήσετε τα παραδείγματα μεταβλητών για την περιγραφή της ελληνικής που έχουν αναφερθεί στην τάξη.

Συζήτηση (3). Δεδομένου ότι όλες οι παραπάνω μέθοδοι έχουν μειονεκτήματα, μπορείτε να σκεφτείτε τρόπους να τις βελτιώσετε; Άλλες τεχνικές απόσπασης (elicitation techniques) κατά την «κατευθυνόμενη» συνέντευξη; Ποια θα ήταν, κατά τη γνώμη σας, η πιο κατάλληλη μέθοδος —ή συνδυασμός μεθόδων— για τη δική σας έρευνα;